

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Дмитренка Руслана Миколайовича

**«Державне регулювання трансформаційних перетворень в
аграрному бізнесі України»,**

**поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора наук з
державного управління за спеціальністю 25.00.02 - механізми
державного управління**

Актуальність обраної теми досліджень.

Аграрний сектор України, який історично виступає ключовим драйвером економічного розвитку та гарантом продовольчої безпеки, нині перебуває у фазі глибоких, системних трансформаційних перетворень. Ці перетворення зумовлені як впливом глобальних гео економічних і геополітичних тенденцій (перехід до багатополлярної моделі світоустрою, торговельні війни, фрагментація ланцюгів постачання), так і внутрішніми викликами, пов'язаними з повномасштабною війною, необхідністю розмінування земель, адаптацією до кліматичних змін та прискореною цифровізацією. За таких умов роль державного регулювання як системоутворювального чинника трансформацій стає визначальною. Відтак, комплексне дослідження питань державного регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України є надзвичайно актуальним, має глибоке теоретичне та практичне значення для розробки стратегічних рішень, спрямованих на відбудову аграрного сектору та забезпечення його сталого конкурентоспроможного розвитку.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Дмитренка Р.М., в якому зроблено спробу науково-практичного обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України, є безумовно актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованим слід вважати уточнення понятійно-категорійного апарату дослідження. Зокрема, дисертант слушно пропонує трактувати

«державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі» за ітеративно-інкрементивним підходом як систему важелів впливу держави, спрямованих на координацію діяльності агробізнесу в умовах прискорених трансформаційних змін та його швидку адаптацію до глобальних структурних зрушень і зростаючої невизначеності. Це визначення, на відміну від існуючих (які часто звужують роль держави до суто адміністративного або фіскального впливу), підкреслює стратегічний, адаптивний та випереджальний характер державної політики, що є критично важливим для забезпечення стійкості агросектору.

Вагомим є внесок автора у розвиток методології оцінювання результативності державного регулювання. Запропонований ціннісно-адаптаційний підхід, який включає такі критерії, як адаптивність, регуляторна гнучкість, випереджальна спроможність, стратегічна автономність, рівень довіри до влади, скоординованість із Цілями сталого розвитку (ЦСР), дозволяє відійти від формального аналізу витрат та результатів до комплексної оцінки здатності державної політики витримувати геоекономічні та геополітичні шоки. Розроблена автором імітаційна модель методики оцінювання є практичним інструментом впровадження цього підходу.

Заслугує на увагу механізм державного регулювання диверсифікації торговельних відносин агробізнесу, запропонований у відповідь на трансформацію світоустрою від біполярної до багатополлярної моделі. Виокремлення інституційного, договірно-правового, фінансово-інвестиційного, митно-логістичного та інтелектуально-цифрового контурів державного впливу дозволяє сформувати резильєнтно-поліцентричну політику, що є прагматичним кроком для збереження конкурентних позицій України на світових ринках.

Вкрай важливою є пропозиція дисертанта щодо модифікації методики нормативної грошової оцінки земель. Введення коригувального коефіцієнта, який враховує факт мінного забруднення та ступінь придатності земель, за функціонально-фіскальним підходом вирішує нагальну проблему справедливого оподаткування розмінованих земель, яка

до цього часу залишалася правовою та економічною прогалиною. Це дозволить власникам земельних ділянок отримати реальне відшкодування втрат через зменшення бази оподаткування.

Обґрунтовано є пропозиція зміни конфігурації державної підтримки аграріїв. Запропонована імітаційна модель переходу від компенсаційного до стимулюючого характеру підтримки, заснована на transition finance підході та VSME-логіці, є революційною. Вона пропонує перехід від дотаційної моделі до моделі, де державна підтримка виплачується Виплатною агенцією на основі даних ESG-портфоліо (екологічного, соціального та управлінського) та бальної оцінки суспільної віддачі бюджетних коштів. Це не лише підвищує прозорість використання коштів, але й створює «міст» для залучення приватних ESG-інвестицій, що є стратегічно правильним напрямком у контексті Ukraine Facility.

Автором глибоко проаналізовано еволюцію кліматичної політики України та доведено її неефективність через відсутність належного інформаційного забезпечення. Обґрунтовано доцільність запровадження державного декаплінг-аудиту для об'єктивної оцінки зв'язку між економічним зростанням, інвестиціями в екотехнології та викидами вуглецю. Це дозволяє не декларативно, а математично доводити ефективність «зеленої» трансформації. Крім того, розроблений фіскальний механізм вуглецевого оподаткування за принципами диференційованості, пороговості та моделі *bonus-malus* є дієвим інструментом залучення агросектору до сплати екологічного податку та наповнення Фонду декарбонізації.

Заслуговує на окрему увагу розроблена Концепція циркулярної трансформації агробізнесу в умовах обмеженості ресурсів, яка передбачає перехід до замкненого циклу використання прісної води, зокрема через використання очищених зворотних вод для зрошення. Це повністю корелює з підходами ЄС до circular economy та є життєво необхідним для південних регіонів України, які постраждали від руйнування Каховського водосховища.

Дорожня карта формування ринку вуглецевих одиниць, заснована на V-подібній моделі контролю (де кожному етапу реалізації відповідає етап перевірки), забезпечує високу простежуваність та доказовість результатів, що є критичним для створення сприятливого середовища для залучення інвестицій у декарбонізацію.

Нарешті, вагомим є внесок автора у розробку алгоритмів створення ШІ-агентної інфраструктури та кібергігієни агробізнесу. Усвідомлення того, що цифрова трансформація неможлива без переходу на ризик-орієнтовані підходи, zero-trust архітектури та захисту від кіберзагроз (які зростають в геометричній прогресії), піднімає питання державного регулювання на якісно новий технологічний рівень.

Обґрунтованість висунутих пошукувачем наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними статистичними матеріалами, нормативно-правовими актами ЄС та України, а також результатами власних економіко-математичних розрахунків. Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена коректним застосуванням сучасних наукових методів дослідження (декаплінг-аналіз, GAP-аналіз, ітеративно-інкрементивний підхід, V-подібна модель контролю, кореляційно-регресійний аналіз тощо) та репрезентативною емпіричною базою, що включає дані Державної служби статистики України, звіти Світового банку, ФАО, Європейської комісії, а також дані Національного кадастру антропогенних викидів.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів

державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних, організаційних механізмів державного регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

уперше:

- запропоновано імітаційну модель трансформації характеру державної підтримки аграріїв від компенсаційного до стимулюючого, сформовану за transition finance підходом та VSME-логікою, які дозволили виокремити основні контури трансформації та цілком змінити конфігурацію державної підтримки, яка на відміну від існуючої, призначатиметься Виплатною агенцією, виходячи з даних ESG-портфоліо агробізнесу та бальної оцінки суспільної віддачі бюджетних коштів, заснованої на показниках результативності діяльності аграріїв, верифікованих через системи прозорості і контролю - ICAK та FSDN;

- запропоновано за принципово новим концептуально-цілісним підходом Дорожню карту формування сприятливого середовища для розвитку ринку вуглецевих одиниць, засновану на V-подібній моделі її реалізації, за якої стратегічне бачення послідовно деталізується до конкретних цілей, рішень і заходів, а їх реалізація супроводжується контролем відповідності отриманих результатів обраним стратегічним орієнтирам, що у підсумку сприятиме підвищенню простежуваності подій, запобіганню ризиків несвоєчасного виконання визначених завдань;

- запропоновано механізм вуглецевого оподаткування, сформований за принципами диференційованості (поділу платників на категорії), пороговості (неоподатковуваний мінімум для дрібних виробників), спрощеного адміністрування (цифрова звітність) та цільового стимулювання за моделлю *bonus-malus*, що дозволить долучити агробізнес до сплати податку за викиди вуглецю та збільшити надходження до Фонду декарбонізації;

- розроблено алгоритм створення за ризик-орієнтованим підходом ШІ-агентної інфраструктури цифрової трансформації агробізнесу, засновану на оркестрації ШІ-агентів та забезпеченні інтероперабельності, багаторівневі автентифікації, сегментації доступу до інформації та due diligence політиці, яка дозволить ШІ-агентам діяти від імені користувача та виконувати послідовні дії в цифровому середовищі, пов'язані з формуванням цифрового паспорту продукції, оцифруванням ланцюга постачання та ланцюга створення доданої вартості.

удосконалено:

- алгоритм модифікації Методики нормативної грошової оцінки земель, сформований за функціонально-фіскальним підходом, який передбачає запровадження коригувального коефіцієнта, визначеного з урахуванням факту мінного забруднення земель, ступеню їх придатності до використання, що забезпечить справедливе оподаткування розмінованих земель за контурно-частковим підходом;

- МЗВ-систему вуглецевих викидів за нормативно-правовим підходом, яка передбачає створення інституційно-інформаційного забезпечення «зеленої» трансформації агробізнесу у відповідності до європейських стандартів (CSR, ESRS, GHG Protocol), що дозволить перейти від формального кліматичного управління до більш жорсткої кліматичної політики;

- механізм державного регулювання диверсифікації торговельних відносин агробізнесу, реалізація якого дозволить мати чітку уяву щодо інституційного, договірно-правового, фінансово-інвестиційного, митно-логістичного та інтелектуально-цифрового контуру державного впливу на розвиток агросектору та сформуванню резильєнтно-поліцентричну політику держави.

дістали подальшого розвитку:

- трактування змісту поняття «державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі», сформоване за принципом простоти сприйняття та когнітивної доступності, що сприятиме

спрощенню опитувань громадян для формування «барометра довіри до влади»;

- критерії та методику оцінювання результативності державного регулювання за ціннісно-адаптаційних підходом з урахуванням здатності державної політики витримувати гео економічні та геополітичні шоки;

- процедура здійснення державного декаплінг-аудиту інвестиційного забезпечення «зеленої» трансформації агробізнесу, заснованого на методиці оцінюванні декаплінг-ефекту;

- концепція циркулярної трансформації агробізнесу, яка передбачає перехід до замкнутого циклу використання агробізнесом для зрошення очищених зворотних вод.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 40 наукових працях, зокрема у 3 статтях у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus, 18 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 1 статті у інших виданнях, 18 тезах доповідей. Така кількість публікацій та їх високий рівень (Scopus, фахові видання) повністю підтверджують достовірність результатів та дозволяють стверджувати про високий рівень апробації роботи.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження.

Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій, які мають високу практичну цінність. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному та регіональному рівнях, територіальними громадами, громадськими організаціями та аграріями.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності:

- Міністерства економіки України при формуванні державної аграрної політики, зокрема методики декаплінг-аудиту, механізму вуглецевого оподаткування за моделлю bonus-malus та Дорожньої карти розвитку ринку вуглецевих одиниць (довідка від 02.04.2025 № 4701-11/75516-08);

- Департаменту економіки та інвестицій Київської міської військової адміністрації (механізм державного регулювання, методика декаплінг-аудиту та механізм вуглецевого оподаткування) (довідка від 18.03.2026 № 301/03-26);
- Управління з питань агропромислового розвитку Харківської обласної ради (пропозиції щодо адаптації механізмів державного регулювання, інструментів «зеленого» комплаєнсу та розвитку біоенергетичного потенціалу агробізнесу) (довідка від 06.11.2025 № 03-67/132);
- Департаменту агропромислового розвитку Вінницької обласної військової адміністрації (концепція «цифрового агропрофілю громади») (довідка від 01.01.2025 № 01.1-2015);
- Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) (механізм державного регулювання, методика декаплінг-аудиту та механізм вуглецевого оподаткування) (довідка від 04.02.2026 № 353-09/87);
- ГО «Асоціація науковців України» (авторська модель оцінювання результативності державного регулювання, механізм регулювання розмінування земель, Концепція циркулярної трансформації, Дорожня карта розвитку ринку вуглецевих одиниць та ІШ-агентна інфраструктура) (довідка від 29.09.2025 № 85/9-09).

Таким чином, результати дисертації впроваджені на рівні центральних органів виконавчої влади, регіональних адміністрацій, міжнародних та громадських організацій, що підтверджує їх високу практичну значущість.

Оцінка оформлення дисертації та змісту реферату.

Дисертація та реферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Робота має чітку логічну структуру, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (444 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 486 сторінок. Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний, аргументований та достатньою мірою розкритий. Науковий стиль витримано. Реферат

повністю ідентичний основним положенням дисертації та розкриває її наукову новизну та практичне значення.

Недоліки та побажання (дискусійні положення до дисертанта).

Позитивно оцінюючи високий науковий рівень та значну практичну цінність дисертаційної роботи, вважаю за необхідне висловити кілька зауважень та побажань, які мають дискусійний характер та можуть бути предметом обговорення під час захисту:

1. У роботі запропоновано досить складну імітаційну модель переходу від компенсційної державної підтримки до стимулюючої на основі ESG-паспорту (рис. 2.26, с. 180-181). Потребує додаткового обґрунтування питання практичної реалізації цієї моделі в умовах воєнного стану. Залишається не повністю зрозумілим, яким чином має відбуватися старт цієї моделі для малих та середніх агровиробників, які об'єктивно можуть не мати достатніх ресурсів та експертизи для заповнення навіть спрощеного «Basic ESG-паспорту». Існує ризик того, що такий підхід призведе до ще більшої концентрації державної підтримки у великих агрохолдингах, які мають штатних фахівців для підготовки такої документації, що суперечить декларованій у роботі меті підтримки малого бізнесу та розвитку сільських територій.

2. Дисертант пропонує модифікувати МЗВ-систему вуглецевих викидів, зокрема через запровадження єдиної цифрової платформи (рис. 3.7, с. 208). Водночас, враховуючи високий рівень кіберзагроз для України, який детально проаналізовано у розділі 5, залишається відкритим питання щодо наявності в розробленій концепції ШІ-агентної інфраструктури дієвого механізму захисту саме цієї кліматичної цифрової платформи. Крім того, потребує пояснення, як узгоджується вимога до відкритості даних через систему «Дія» з необхідністю захисту комерційної таємниці агровиробників (дані про врожайність, технології, договори), компрометація якої є можливою у разі витоку даних.

3. У розділі 4 обґрунтовується необхідність переходу до циркулярної моделі використання води через застосування зворотних (очищених стічних) вод (рис. 4.4-4.5). Дискусійним залишається питання

щодо шляхів подолання державою психологічного сприйняття аграріями та суспільством використання стічних вод для зрошення. У роботі не в повній мірі розкрито, чи передбачає запропонована Концепція створення відповідної системи державного інформування та екологічного просвітництва, окрім сучасних технічних регламентів та нормативів безпеки.

4. Погоджуючись із обґрунтованою необхідністю запровадження державного декаплінг-аудиту (розділ 3.2), варто звернути увагу на недостатню визначеність його інституційного забезпечення. У роботі чітко не окреслено, який саме орган державної влади має бути суб'єктом його проведення – Державна аудиторська служба, Міністерство довкілля чи новостворений незалежний орган. Також потребує додаткової аргументації запропонований дисертантом механізм фінансування такого постійного аудиту для тисяч суб'єктів агробізнесу, а не лише для провідних агрохолдингів.

5. Аналізуючи світові практики та пропонуючи власну Дорожню карту розвитку ринку вуглецевих одиниць (рис. 4.12, с. 313), автор, на жаль, приділив недостатню увагу питанню синхронізації національних вуглецевих одиниць з міжнародними стандартами (Verra, Gold Standard). Потребує додаткового роз'яснення, яким чином запропонований механізм V-подібного контролю забезпечить визнання українських вуглецевих кредитів на міжнародних ринках, зокрема в рамках статті 6 Паризької угоди. Особливої уваги це питання набуває з огляду на триваючу війну, яка створює значні складнощі для підтвердження «додатковості» (additionality) та «перманентності» (permanence) вуглецевих проєктів на тимчасово окупованих або прифронтових територіях.

Загальний висновок.

1. Дисертаційна робота Дмитренка Руслана Миколайовича «Державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на вельми актуальну тему, що має важливе народногосподарське значення. Вона містить теоретичні та методологічні засади, розробку науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного

регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України. Рівень проведених досліджень, їх глибина та практична спрямованість свідчать про високу наукову зрілість здобувача.

2. Враховуючи актуальність, наукову новизну, важливість та достовірність одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Дмитренка Руслана Миколайовича «Державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України» повністю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, зокрема відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), та наказу МОН від 23.09.2019 р. № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», а її автор Дмитренко Руслан Миколайович заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент,

професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління Поліського
національного університету,
д.держ.упр., професор

Н.В. Дацій

